

***Paraphernalia*: педесет година музичког, радиофонског и књижевног
стваралаштва Иване Стефановић**

Ако бисмо, попут редакцијâ оксфордских речника, бирали реч године из перспективе *Књиженства*, *paraphernalia* би могла бити реч избора. У наш видокруг ју је, у години сопственог јубилеја, увела композиторка и списатељица Ивана Стефановић. Елегантно је, колико и скромно, том речју насловила концерт у оквиру овогодишњег, шестог издања фестивала БУНТ (Београдска уметничка нова територија), чији је један од оснивача, као и истакнута ауторка.

Ивана Стефановић је, у Центру за културну деконтаминацију, 3. новембра 2018, својим поштоваоцима и пријатељима упризорила, изложила и показала нека од својих главних музичких и радиофонских остварења, као и звучне и нотне записе којима је наденула име *paraphernalia*.

paraphernalia potiče iz rimskog prava, dolazi od grčke reči παραφερνα, „izvan miraza“.

To je lična imovina žene koja ne spada u miraz i nad kojom ona zdržava neograničeno pravo slobodnog korišćenja i raspolaganja.

*

paraphernalia je imovina žene, najčešće bezvredna, ali ipak njena i neotuđiva.

*

Moje *paraphernalia* su mali predmeti, dugmeta koja više neće biti zašivena, usna harmonika, komad soli iz rudnika, modle za vez, lutkica pokretnih udova, razne kutijice, školska pernica, fotoaparatus bez objektiva, maramice, ogrlice, prstenje...uspomene kojima je ili jedva sačuvano ili potpuno izgubljeno značenje.

*

U radnoj sobi imam mnogo raznog materijala, zapisa, skica, zabeleženih ideja, korisnih i beskorisnih, vrednih i bezvrednih; nešto od toga su samo beleške na papiru ili audio fajlovi, stare kasete, video zapisi; drugo su kompozicije koje dugo nisu izvođene, pa su tako ostale skoro zaboravljene. Neki od zvučnih i notnih zapisa su nekad iskorišćeni, neki ne, a poneki među njima su bili namenjeni za „jednokratnu upotrebu“, u pozorištu ili radijskom teatru.

Sada sam im se vratila da ih ovde izložim i pokažem. Jedan deo ovog koncertnog programa sastoji se od *paraphernalia*.

Ivana Stefanović

Кратка белешка за програмски листић може се разумети и као својеврсна поетика женског уметничког стварања. *Paraphernalia* се, неискazано, али ипак наговештено, појављује као литота за *таленат жене*, за *слободу и дух уметнице*. „Њени су и неотуђиви“, над њима она задржава „неограничено право слободног коришћења и располагања“.

Премда савременицима Иване Стефановић говор бројева и биографије звучи невероватно, иза литоте се, по принципу парадокса, крије *педесет* година музичког, радиофонског и књижевног стваралаштва. Као композиторка, Ивана Стефановић је потписала велики број дела (<http://www.ivanastefanovic.com/index.php?nav=kompozicije>), за бројне инструменте, од *Пасакаље и фуге* за соло виолину из 1968, до неколико композиција из 2017, међу којима је и радиофонска поема *Велики камен*, награђена најзначајнијим признањем за радиофонију „Prix Italia“ 2017. Раскошан је распон интересовања и ерудиције Иване Стефановић. Упоредо са музичким компоновањем, у делима уметнице одвијају се литерарни дијалози са старим текстовима, с песницима и драмским писцима, од Египатске књиге мртвих до модернизма (попут *Инкантација за сопран и камерни оркестар уз текст Египатске књиге мртвих*, или пак композиције за старе инструменте *Hommage à Villon*, обе из 1978, *Душановог законика*, за старе инструменте, из 1977, композиције *Мучнина или смрт која долази*, уз текст Анрија

Мишоа, за сопран, контраалт, рецитатора, трубу, тимпане, харфу, оргуље и клавир, из 1974, или пак композиције *Мож свет*, за мецосопран и клавир, уз текст Десанке Максимовић, прва верзија је из 1974, а прерађена из 1993, или широј публици можда најпознатијег награђиваног гудачког квартета бр. 3 *Play Strindberg*, из 1993). Бројна су и признања којима су овенчана дела Иване Стефановић током пола века њеног интермедијалног стваралаштва, од награде *Jean Antoine-Triomphe variété* из 1974, Октобарске награде за студенте 1976, наградâ ЈРТ-а (1977) или Удружења композитора Србије (1972), наградâ на фестивалу ФЕДОР (1991,1992), награде на Другој међународној трибини композитора (1993), Стеријине награде за музику (1997), награде „Стеван Мокрањац“ за композицију 2008. и 2017. (http://www.ivanastefanovic.com/index.php?nav=bio_nagrada).

У својству креативне и у много чему авангардне уреднице у драмској и музичкој редакцији Радио Београда, као и уреднице телевизијских музичких и културних програма, деценијама је експерименталну музику уводила у звучни простор југословенске и српске културе и тиме значајно проширила распон музичке перцепције и музичког сензибилитета аудиторијума. За радиофонска постигнућа награђена је најпре Плакетом за животно дело „Витомир Богић“ за изузетан допринос радиофонији 2010, признањем Радио Београда „Златни микрофон“ за изузетан програмски допринос 2014, већ споменутом најзначајнијом светском наградом за радиофонију “Prix Italia” 2017, као и регионалном наградом за медије „Трепетало из Трогира“, коју додељује Центар за медије „Ранко Мунитић“, 2018.

Ваља споменути и најновије, у децембру 2018, објављено одликовање Ивани Стефановић – „Витез позива“, које на Међународни дан људских права додељује удружење Лига експерата LEX, у сарадњи са Народним позориштем у Београду.

Као књижевница и истраживачица историје сопствене породице, написала је књигу *Приватна прича – према садржају једног кофера* (Београд: Службени гласник, Архив Србије 2013), за коју је Љубица Шљукић Туцаков написала да посредством повести о српској грађанској породици у деветнаестом и почетком двадесетог века, о грађанској Србији и почецима модернизације друштва, одражава динамику „мале“ историје појединачне породице у вртлогу „велике“ историје (*Књиженство* бр. 3, 2013). У књизи огледа *Музика од ма чега* (Београд: Архипелаг 2010), ауторка је сажела сопствену

филозофију музике: „Када кажем музика“, пише Ивана Стефановић, „ја мислим на много шта. Мислим на једну огромну, свеукупну, сложену, збирну појаву, без великог појмовног цепања на делове, групе, врсте, правце, стилове, жанрове, теорију, историју, форму... Мислим на укупност звука и звучања. На хармонију и какофонију подједнако. Мислим на то како звучи природа, град, машине, али и усамљена фрула или велики симфонијски оркестар. Мислим на нешто такорећи бесконачно и безгранично, нешто истовремено баснословно и ефемерно.“ (<http://www.ivanastefanovic.com/index.php?nav=tekstovi>) . Путописно-филозофско-лирска књига прозе *Пут за Дамаск* (Београд: Геопоетика 2002), за коју је добила награду „Милош Црњански“, такође изражава суптилну усмереност уметнице на утисак који долази из света, али сада не у сфери звука, већ у сфери егзистенције и њеног смисла, у откривању непознатог и усмерености на *другог*, на *друго* и другачије. Када је реч о уметничком осећају Иване Стефановић за речи, њихов звук и смисао, посебно је занимљиво истаћи њено креативно поигравање текстом Љубомира Симовића из драме *Хасанагиница* у композицијама *Она*, *У мраку*, и у радиофонској поеми *Велики камен*.

Ако пројекат *Књижевство* буде проширио свој временски опсег на теорију и историју женске књижевности на српском језику и после 1915, а надамо се да хоће, појавиће се, без сумње, и одредница: *Ивана Стефановић*.

Догађај којим је сама Ивана Стефановић заокружила педесет година свог стваралаштва, концерт под насловом *paraphernalia*, јединствен је медијски, музички и сценски перформанс врхунске естетске чистоте и узбудљиве, чисте, сведене, дестиловане лепоте. Кратки видео клипови су, спојем визуелног израза Арпада Печварија, електронике Драгана Митрића, композиције звука и уметности речи Иване Стефановић, тон мајсторства Зорана Јерковића, послужили као наративна нит која је музичке композиције и музичко-поетске експерименте најављивала, уводила и спајала у једно визуелно-звучно или визуелно-звучно-вербално-хистрионско ткање. Дизајн светла Александра Николића уприличио је сценску динамику у којој су сваки извођач и свака група извођача, који су иначе сви били све време на сцени, захваљујући светлу, сваки пут изнова добијали посебну – своју – позорницу. Смењивали су се виртуозни наступи дугогодишњих сарадника Иване Стефановић: Љубише Јовановића, Катарине Јовановић, Дејана Синадиновића, Весне Станковић, Немање Станковића, Саше Мирковића и Владимира

Благојевића, Зорана Марковића и Bass chorus-а (Јошт Лампрехт, Жига Трилар, Стеван Јовановић), камерног оркестра Музикон, којим је дириговала Бетина Шмит. У радиофонској поеми *Велики камен*, у продукцији Радионице звука Радио Београда, глумачке улоге остварили су Ана Софреновић и Слободан Бештић, а у својству тон мајстора потписан је Зоран Узелац, док је 3. новембра, на сцени Центра за културну деконтаминацију, уз Слободана Бештића била Александра Бибић. Иза насловне литоте *paraphernalia*, помаљала се супериорна аутентичност, строга провокација у виду високе рафинираности коју Ивана Стефановић постиже у постмодерном споју звука, слике и речи, у палимпсестима народне епике преобликоване у модерни драмски израз Љубомира Симовића, и потом прекомпоноване у радиофонско експериментално сазвучје документарног или пак електронски генерисаног звука и људског гласа.

Уметнички сензибилитет и израз Иване Стефановић постмодерни су, неоавангардни, провокативни и радикално експериментални, али у својој феноменолошки схваћеној бити имају нешто од античке лирике која је стапала реч и музику у нераздвојиву хармонију, као и од начела песничког и музичког стварања у секуларној уметности позног средњег века у Прованси, познатог под називом *trobar*. Попут остварења поменутих песника, као, у крајњој инстанци, и свих правих песника, и свих правих уметника, најразличитијих култура и епоха, ейдос израза Иване Стефановић настаје као одговор на изазов неисказивог, као израз који креативно црпе импулсе неисказивог из „семиотичке хоре“, како би рекла Јулија Кристева, или из „реалног“, како би рекао Жак Лакан. Попут Роденових скулптура, које као се „отимају“ из камена, звучни експерименти Иване Стефановић, „отимају“ се из тишине, из не-звуча, а лирски пасажии драмског текста Љубомира Симовића, у апропријацији Иване Стефановић, „отимају“ се из немуштости, женске и мушке.

Женска немушност и женски бол, из стихова Љубомира Симовића, из композиција Иване Стефановић *Она*, *У мраку*, те из радиофонске поеме *Велики камен*, прерастају у рађање речи, које као да саме себе извлаче из не-речи, а потом се спајају са звуком у надсмисао стихије постојања, што у звучном облику производи својеврсну катарзу – доживљавање бола и истовремено ослобађање од њега.

Ивана Стефановић налази јединствен и непоновљив израз за оно што је иначе неисказиво, за доживљај љубави, смрти, немуштости, „све самих неизрецивих ствари“,

како каже Рилке у *Деветој девинској елегији*; налази израз који није мртва већ *жива метафора*, који може учинити да свет доживљавамо другачије, да осетимо како пулсира у нама, и да се променимо у сусрету с оним што је уметница уобличила.

Зато је *paraphernalia* литота, јер оно што Ивана Стефановић постиже својим неутуђивим даром, којим сама располаже у слободи свог уметничког стварања, нису безначајне, бескорисне, безвредне ситнице, како их, уз зрно ироније и зрно аутоироније, уметница наизглед представља, већ *значајни догађаји*, који нам у духу остављају *something of great constancy, strange and admirable*.

Zorica Večanović Nikolić

Faculty of Philology

University of Belgrade

**Paraphernalia: Fifty Years of Ivana Stefanović's Transmedia Creativity in Music,
Radiophonia and Literature**